יפעת מידע תקשורתי דרך מנחם בגין 96-98 (לשעבר דרך פ"ת) תל אביב 67138 טל. 03-5635050 פקס. 03-5617166

60943261-1	09/11/2017	בקהילה-מוסף בקהילה פלוס	עמוד 34	1/2	26.06x32.81
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

במבט שני
אליעזר גרינצוויג

האיש בכרכרת הזברות

הצהרת בלפור הייתה אחד המסמכים הבלתי מסתברים בהיסטוריה המדינית • 28 שנה ריחף ג'יימס בלפור סביב שולחנה של כל ממשלה בריטית אבל ההצהרה המפורסמת הייתה הדבר המשמעותי היחיד שעשה • על שמו של ליונל רוטשילד קרויים שלושה יתושים, שני דגים ומרבה רגליים אחד • ומה דחף את הבריטים וכל יתר המעצמות לתת יד למהלך המפתיע

1

זה היה אחד המסמכים הבלתי מסתברים ביותר שראו אור במאה העשרים. האנשים שחיברו אותו לא התבלטו קודם לכן כמי שהגושא היהודי קרוב במיוחד לליבם, ודווקא היהודי שבממשלה התנגד לו בכל מאודו. האיש שהמסמך קרוי על שמו היה סוג של עב"מ פוליטי לא ברור. מבחינה גיאופוליטית תועלתו הייתה מוגבלת אך קשייו מרובים, עד כדי כך שתוך שנים ספורות לאחר הגשתו תעשה הממשלה מאמצים רבים להתכחש לה ולרוקן אותה מכל תוכן. ואף על פי כן ולמרות הכל 'הצהרת בלפור' נוסחה, נחתמה, גובשה, הוגשה, אושררה על ידי הגוף בינלאומי הבכיר ביותר ובסופו של דבר שינתה ללא הכר את המזרח התיכון ומה שחשוב עוד יותר – את מעמדו ומצבו של העם היהודי.

הטקסט שנרשם על בלנק רשמי של משרד החוץ הבריטי היה קצר וכמעט לקוני בהתחשב במשמעותו ההיסטורית ובתילי־תילים של פרשנות שינסו להעמיס בכל אחת ממילותיו. "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בפלשתינה [ארץ ישראל], ותשתדל במיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו, בתנאי ברור שלא ייעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות בארץ ישראל או בזכויות ובמעמד המדיני של יהודים בכל ארץ אחרת". המכתב ייצג את עמדת הממשלה הבריטית אך מי שחתם עליו הוא ארתור ג'יימס בלפור, שלא רק שימש אותה שעה בתפקיד שר חוץ אלא היה גם מהדוחפים והיוזמים לכתיבתו.

2

גם החותם על המכתב וגם נמענו, לורד ליונל וולטר רוטשילד, היו אנשים מוזרים למדי. בלפור היה בן למשפחת אצולה בריטית ממנה ירש את מעמדו, את תאריו ואת הונו המופלג. הואיל ולא נדרש לעבוד לפרנסתו יכול היה להקדיש זמן בלתי מוגבל לתחביביו האינטלקטואליים ואלה היו רבים ומגוונים. הוא התעניין בפילוסופיה, חקר תופעות של פרפסיכולוגיה, הקדיש זמן רב לקריאה ולמוסיקה. אם היה תחום אחד ששנא זה היה דווקא פוליטיקה. אבל הוא היה תוצר של דור שראה בעבודה ציבורית את חובת הכבוד של הג'נטלמן האציל כלפי המון העם.

בימינו אדם כזה לא היה נכנס בכלל לעולם הפוליטיקה אולם בלפור שרד 28 שנים בקבינט הבריטי, שיא שרק צ'רצ'יל התעלה עליו. הוא היה סוג של עב"ם פוליטי שנוכחותו הקבועה סביב שולחן הממשלה באה מכוח סוג של מסורת או מנהג שהבריטים כה מחבבים. בערוב ימיו אמר כי "בסיכומו של דבר בהשקיפי לאחור היה זה (הצהרת בלפור) הדבר הראוי ביותר שעשיתי בחיי". יש המפרשים את הדברים כאילו השתבח בלפור בכך שההצהרה הייתה הדבר הגדול ביותר שעשה מתוך מפעליו הרבים, אולם מסתבר שכוונתו של בלפור הייתה הרבה יותר פשוטה. הוא בסך הכל אמר שההצהרה הייתה הדבר המשמעותי **היחיד** שעשה בקריירה ארוכה אך כמעט ריקה מתוכן אחר...

3

ההצהרה של ממשלת בריטניה נכללה במכתב ששוגר ללורד ליונל רוטשילד. למרות שמו המפורסם הייתה לרוטשילד הנ"ל מעורבות מינימלית מאוד בעסקי הבנקאות המשפחתיים. הוא היה ידוע הרבה יותר בזכות מנהגו החביב לטייל ברחובות לונדון בתוך כרכרה הרתומה לארבע זברות. חוץ מזה הספיק בימי חלדו לצבור את האוסף הזואולוגי הגדול ביותר שהיה שייך אי־פעם לאדם פרטי. עד שנאלץ למכור אותו בערוב ימיו כבר כלל האוסף 300,000 פוחלצי ציפורים, 200,000 סוגי ביצי עופות, שניים ורבע מיליון סוגי פרפרים שלא לדבר על שלושים אלף מיני חיפושיות. תרומתו תועדה בשמותיהם המדעיים של מיני בעלי חיים רבים: 153 חרקים, 58 ציפורים, 18 יונקים, שלושה דגים, שלושה יתושים, שני זוחלים, מרבה רגליים ותולעת. בלי ספק אדם עסוק.

הוא נבחר כנמען ההצהרה משום שחלק ממנהיגי ההסתדרות הציונית דאז היו אזרחי מדינות כמו גרמניה ואוסטריה ועל כן להלכה נחשבו לנתיני אויב. רוטשילד לעומת זאת היה אנגלי שורשי ונתפס כנציג הציבור היהודי בבריטניה. ההתלבטות בצמרת השלטון הבריטי לידי מי למסור את ההצהרה המפורסמת ממחישה את אחד ההיבטים יוצאי הדופן של המסמך החריג הזה.

הממשלה הבריטית, המייצגת את הקיסרות האדירה ביותר בעולם, ניהלה מו"מ מדיני מול 'העם היהודי' – גוף אמורפי ללא כתובת, משרד, מדינה או טריטוריה מוגדרת. ולא סתם משא ומתן אלא התחייבות ברורה ומחייבת להעניק לאותו עם יהודי פיסת קרקע שעתידה להיכבש בכידוני הצבא הבריטי (בשעת פרסום ההצהרה רק עשו הבריטים את צעדיהם הראשונים בכיבוש דרום הארץ. ראו בהרחבה בכתבת 'הקרב על באר שבע' במגזין) ולסייע להם ליישב אותה בצפיפות ולהקים עליה 'בית לאומי'. ספק אם בכל תולדות הדיפלומטיה העולמית היה תקדים להתנהלות כה מוזרה ויוצאת דופן.

בשנים שלאחר מכן יטענו כי הבריטים פעלו מתוך אינטרס עצמי. הם בסך הכל ביקשו להקים מדינת חסות יהודית שתהיה נאמנה לכתר הבריטי ותגן על האגף המזרחי של תעלת סואץ, עורק החיים החיוני של האימפריה. אבל אם זו הייתה הסיבה היחידה להתנהגותם של הבריטים הרי שהם מצאו דרך מסובכת ומוזרה למדי להגן על האינטרסים שלהם. במקום להסתמך על תהליך מייגע של איסוף המוני יהודים ממקומות פזוריהם והקמת מדינה חדשה מאפס, כולל השקעות עתק בפיתוח תשתיות שלא היו בארץ המוזנחת, יכולים היו הבריטים לפרסם 'הצהרת בלפור' הפוכה שבה תובטח הקמת 'בית לאומי' מוסלמי עבור האוכלוסייה הערבית שממילא חיה כבר בארץ. שלא לדבר על רגשי העוינות נגד הבריטים שהתמיכה בהקמת בית לאומי יהודי תעורר בקרב האוכלוסייה הערבית.

ואכן, מחמת שיקולים אלה לא רבו הימים לפני שהבריטים עצמם התחרטו על הצעד הנמהר שעשו וחיפשו כל סולם אפשרי בשביל לרדת מהעץ עליו טיפסו. הם ניסו למוסס את תוכן ההצהרה (לו היה בית המשפט העליון הישראלי עומד לרשותם הייתה עבודתם בכיוון זה קלה הרבה יותר...), תלשו נתחים עצומים מתוך השטח המקורי שהובטח ליהודים, הטילו מגבלות שונות ומשונות והפכו אותה בסופו של דבר לאות מתה. ועדיין את הנעשה אין להשיב ובעל כורחם היו הבריטים אנוסים לסיים את המלאכה בה פתחו בלפור, לויד וחבריהם, גם אם עשו זאת בחירוק שיניים.

4

לא רק מבחינת הפוליטיקה הבריטית הייתה ההצהרה הבלחה מפתיעה. גם בקרב הציבור היהודי הרחב ואפילו חברי התנועה הציונית עצמם הופתעו מההתפתחות הדרמטית. השנים שקדמו למלחמת העולם הראשונה לא היטיבו עם התנועה הציונית. לאחר כישלון התוכנית הגרנדיוזית של הרצל לקבל את הסכמת הסולטן או הקייזר הגרמני להתיישבות יהודית נרחבת בארץ ישראל נקלעה הציונות המדינית לתקופת משבר ממושכת. חוסר היכולת להביא תוצאות דחק אותה לשולי הציבוריות היהודית ולעמדה של חוסר השפעה.

גם מבחינת היישוב היהודי בארץ ישראל גופא היו השנים שקדמו לפרסום ההצהרה שנות דעיכה וקושי. ערב מלחמת העולם הראשונה כבר גדל היישוב והגיע לשמונים־תשעים אלף נפש. אולם ניתוק נתיבי הימאות וזרימת תיירים וכספים מחו"ל המיטו אסון הומניטארי עצום. הרעב הגיע לממדים של אנשים הנופחים את נשמתם ברחובות. מגפות וחולי היכו ללא רחם. מכת ארבה איומה השמידה את היבול ומה ששרד הוחרם על ידי שלטונות הצבא הטורקי לצורך המלחמה. סכנה מיוחדת ארבה ליהודי הארץ. אלו מהם שהיו בעלי אזרחות אירופאית (רוב האשכנזים) נדונו עתה כאזרחי אויב וגורשו מבתיהם. אלו מהם שהיו בעלי נתינות עותומאנית נדרשו להתגייס לצבא הטורקי, דבר שהיה במקרים רבים משול לגזר דין מוות. בשלהי המלחמה הצטמק אפוא היישוב עד שהיה מחצית מגודלו המקורי ואף המעט הזה היה דל, חלש ומוכה חולי.

והנה פתאום הפתעה. מתוך שפל המדרגה הזה פתאום הגלגל מתהפך מקצה לקצה. מעצמה זרה כבירת כוח הנוטה חסד ליהודים מוכנה לממן על **חשבונה** פיתוח תשתיות שיהפכו את הארץ הזנוחה והמוזנחת למקום שיכול לקלוט ברווח מאות אלפי יהודים ואף להעניק ליישוב הזה ערובות בינלאומיות מעוגנות בחוק שלא יהיה שום גורם רשאי לפגוע בו ולשמוט את הקרקע מתחת רגליו. הצעה נדיבה כזאת לא נשמעה זה עידן ועידנים ולא פלא שבשנים יבואו היה בלפור משווה את עצמו למין כורש אנגלי הקורא לנפוצות ישראל לשוב לארץ הקדושה.

אכן, הבריטים הופתעו, הציונים הופתעו, הציבור היהודי הופתע, ועד היום הזה – כשמתבוננים באקלים האנטי ישראלי השורר בחלקים מהעולם המערבי – קיומו של מסמך כמו הצהרת בלפור מעורר הפתעה.

5

למען האמת, ההצהרה הייתה מפתיעה עוד יותר מהטעם שיבואר להלן. ההתמקדות בהתרחשויות בלונדון יוצרת את הרושם כאילו הייתה ההצהרה עניין ברי־טי פנימי בלבד, 'שגעון' של כמה ג'נטלמנים אנגליים ותו לא. מכאן גם הדרישה המופנית מצד הפלסטינים ותומכיהם כלפי הממשלה הבריטית להתנצל על ההצהרה כפי שתבעו כמה אלפי בני אדם שצעדו השבוע בלונדון בהפגנה אנטי־ישראלית.

אך האמת היא שהבריטים לא היו לבד. לפרסום הצהרת בלפור

יפעת מידע תקשורתי דרך מנחם בגין 96-98 (לשעבר דרך פ"ת) תל אביב 67138 טל. 03-5635050 פקס. 03-5617166

60943262-2	09/11/2017	בקהילה-מוספבקהילה פלוס	עמוד 34	2/2	26.22x33.13
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

צילומים: פלאש 90

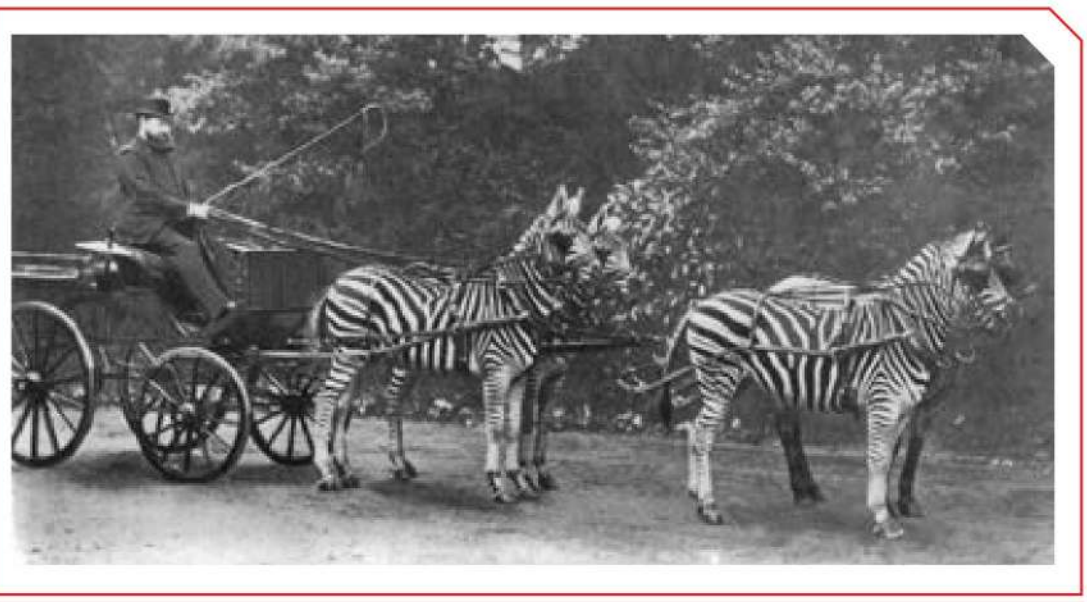

הנמען. מרכבת הזברות של הלורד רוטשילד

הצעד החשוב היחיד. ארתור בלפור

הוגה הדעות שהשפיע. הלורד שפטסברי

בית לאומי. מפה עתיקה של ארץ ישראל

קדמה עבודת נמלים אינטנסיבית בכמה מבירות המערב כדי להבטיח את תמיכתם במהלך. העיתונאי נחום סוקולוב, סופר ברוך כישרונות בעל השפעה רחבה, עמל לשכנע את משרד החוץ הצרפתי לצאת בהתחייבות פומבית דומה לזו שנתנו הבריטים. הדבר רחוק היה מלהיות מובן מאליו שכן בעוד הצרפתים והבריטים נלחמים באותו צד במלחמת העולם הראשונה הרי שבכל הקשור לתכניותיהם למזרח התיכון שאחרי המלחמה היו צוררים ומקנאים זה לזה. מצרפת המשיך סוקולוב לאיטליה, היכן שהתקבל לראיון אצל האפיפיור.

למרבה הפלא, דמות זו, שהייתה לה השפעה אדירה על מאות מיליוני קתולים (ובפרט בימים ההם), נאותה להעניק למהלך הסכמה שבשתיקה. בהתחשב בעוינות שעתיד היה הוותיקן להפגין כלפי העם היהודי בשנים שלאחר מכן ובקושי התיאולוגי העצום שהיה לו במשך שנים רבות להשלים את מציאותה של מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל (דבר המנוגד לכתוב בספריהם שהיהודים יהיו תמיד נרדפים ומוכים כעונש על כך שלא קיבלו את אותו האיש, עפ"ל), הרי שמנוד ראש חיובי זה של הדמות הבכירה ביותר בעולם הנוצרי הוא פלא של ממש.

ועוד לא הזכרנו את הנעשה בוושינגטון, היכן שהנשיא ווילסון נתן את ברכתו למהלך שזכה מהר מאוד בתמיכת הקונגרס והסנאט (וכל זאת בימים שבהם ההשפעה היהודית בפוליטיקה האמריקאית הייתה קטנה לאין ערוך ממה שהיא היום). הרי לנו שלא בגחמה בריטית עסקינן כי אם בקונצנזוס בינלאומי נדיר שהקיף את כל הגורמים בעלי ההשפעה שלדעתם היה משקל בנושא המדובר. היחידים שדעתם לא נשאלה היו הגרמנים שהובסו במלחמה והרוסים שבהיותם שקועים בתהפוכות הטלטלה הבולשביקית היו להם בעיות בוערות יותר על הראש מאשר התעסקות בשאלת היהודים.

עד כמה שהיה קיים גורם בינלאומי בימים ההם הרי שהגורם הזה התייצב בנפש חפצה מאחורי רעיון הבית הלאומי, למרות שלמדינות הללו לא היו אפילו האינטרסים של הבריטים עצמם. ואכן, לא רבו הימים ובוועידת סן־רמו אישרה 'ליגת האומות', הגוף שקדם ל'אומות המאוחדת' של ימינו, את עיקרי הצהרתו של בלפור וחקקה אותם ברשימת חוקי היסוד של המשפט הבינלאומי באופן שלמרבה הפלא ישראל היא אולי המדינה היחידה בעולם שחרף האיומים הרבים הסובבים אותה הרי שמבחינה משפטית צרופה, זכותה להתקיים מעוגנת באינסטנציה המשפטית הגבוהה ביותר.

אכן פלא.

6

השאלה המסקרנת מכול היא מדוע עשו זאת הבריטים. מה דחף אותם למהלך הרפתקני כזה שאף כי זכה לתמיכה בינלאומית כאמור מכל מקום הם נשאו בעיקר קידומו?

ההיסטוריונית היהודית־אמריקנית ברברה טוכמן מכנה את הפרק בספר העוסק בשאלה זו "אצטון או מצפון?" אצטון הוא חומר כימי החיוני בתהליך הייצור של חומר נפץ ולפי המיתוס הרווח הצהרת בלפור הייתה פרס שהעניקו הבריטים לחיים ויצמן, מעסקני התנועה הציונית בבריטניה, בגין תרומתו המדעית בפתרון מצוקת האצטון שפגעה בכושר הלחימה של הצבא הבריטי. מעשיה חביבה זו הופצה בעיקר על ידי ויצמן עצמו, שתמיד הקפיד לנכס את הצהרת בלפור לעצמו, כאילו פועל ידיו כוננו את הדבר, אף שכל מי שטרח ללמוד את הרקע ההיסטורי של הדברים מבין כי מדובר היה בתהליך ענק ורחב מכדי שאדם בודד יוכל לקחת עליו קרדיט.

אחרים טוענים שהבריטים רצו שתהיה להם מדינת חסות שתגן עבורם על תעלת סואץ, אבל כפי שכבר כתבנו לעיל היו להם דרכים פשוטות יותר להשגת מטרה זו. תיאוריה נוספת גורסת שהבריטים ביקשו באמצעות ההצהרה לגייס לצידם את הציבור היהודי ברוסיה ובאמריקה בתקווה שאלה ישפיעו על ממשלותיהם להמשיך את המלחמה לצד בריטניה. אבל כפי שמראה טוכמן, זו טענת הבל. ליהדות אמריקה בתקופה המדוברת לא היה שום כוח ציבורי מאורגן ואילו המחשבה שהבולשביקים היהודיים שונאי הדת היו מושפעים מהצהרת בלפור הפרו־יהודית מעוררת גיחוך.

הסבר מדויק ומלא מן הסתם לא יימצא לדבר, מעבר לקביעה האמונית כי "לב מלכים ושרים ביד ה'". אולם נקודה אחת שטוכמן עומדת עליה היא עוצמת ההשפעה של 'המצפון' הבריטי על תהליך קבלת ההחלטות. ב'מצפון' מתכוונת טוכמן לכך שבמשך מאה השנים שקדמו לבלפור התפתחה בבריטניה תנועה ציבורית בלתי מבוטלת, דתית בעיקרה, שטענה כי הסיוע לעם ישראל הוא קיום רצון השם וכי באמצעות סיוע זה יכופר ולו במעט על הסבל הנורא שהמיטה הכנסייה הנוצרית לדורותיה על העם היהודי. בין הוגי הדעות שרגלו בהשקפה זו ניתן להצביע על הלורד שפטסברי, דמות ענקית בפוליטיקה הבריטית של המאה הי"ט אף שהוא עצמו מעולם לא התמודד לתפקיד ציבורי.

שפטסברי היה הוגה דעות שזכה להערצה עצומה והיה בעל השפעה גדולה על הדרגים הבכירים ביותר בממשלת בריטניה. בין היתר היה הרוח החיה בחקיקת שורה ארוכה של חוקים סוציאליים שריסנו את העוולות הקשות ביותר של הקפיטליזם. אדם זה שנחשב בבריטניה למצפן מוסרי ענד על אצבעו טבעת עליה היו חקוקות המילים "שאלו שלום ירושלים". בעיניו השבת העם היהודי לארץ ישראל היא הטובה המעולה שבכל הטובות. הסיוע לעם היהודי באשר הוא, צריך שיהיה חובתה הלאומית של האומה הבריטית כולה.

שפטסברי לא היה יחיד. בלפור עצמו גדל על ברכי סיפורי התנ"ך וכמוהו יתר חברי הממשלה הבריטית. הגיעו הדברים לידי כך שאחד המשקיפים התבדח ש"הם [חברי הממשלה] מכירים את שמות המקומות הנזכרים בחומש יותר מכפי שהם מכירים את שדות הקרב הנוכחיים של הצבא בריטי". השפעה זו פעפעה וחלחלה לכל הרבדים ובסופו של דבר הייתה לה תרומה מכרעת בגיבוש המסמך שייקרא על שמו של בלפור.

7

ועדיין לא דיברנו מאומה על המאבק העיקש שניהלו היהודים המתבוללים נגד ההצהרה ויותר מכך על גישתם המורכבת של גדולי ישראל לסוגיה זו, אבל זאת כבר נשאיר לפעם אחרת.